

УДК 001.7:335.07:321(477)

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2023.50.11>

ГУМАНІТАРНА ДІЯ ТА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ТА СУСПІЛЬНИЙ АСПЕКТ

Семен Радченко

*Черкаський державний технологічний університет,
кафедра філософських і політичних наук
бульвар Шевченка, 460, 18000, м. Черкаси, Україна*

У статті висвітлюється соціально-філософський вимір гуманітарної безпеки, який формується індивідуальною та колективною діяльністю. Соціальна структурованість посідає важливу нішу в світоглядно-ментальному кластері, який є частиною гуманітарної парадигми суспільства. Встановлено, що суспільна свідомість формує декілька ключових сегментів гуманітарної активності: створення матеріально-технічних безпекових ресурсів; нормативно-регулятивна парадигма безпечного середовища для людини та суспільства; організаційно-логістичні елементи, які забезпечують практично-буденні та інфраструктурні виміри безпеки. Окремим чинником впливу на рівень гуманітарної безпеки є людський капітал, який бере участь у корпоративній взаємодії, що визначає потенціал суспільства та цивілізації загалом у протидії викликам та загрозам гуманітарній безпеці.

Зазначається, що особливого значення набуває концепт гуманітарної дії, який передбачає активність, цілеспрямованість, компетентність та відповідальність виконавця. Такі ціннісно-організаційні настанови є необхідними характеристиками для людей, які залучені до побудови злагодженої системи гуманітарної безпеки. Політичні спільноти, економічні колективи, громадянські організації, культурні осередки є оптимальним простором для формування індивідуальних вимірів гуманітарного потенціалу. Якщо ж цей потенціал поєднується з чіткою структурованістю, то гуманітарна дія в такому прояві має високий рівень продуктивності та ефективності.

Отже, перенесення людського потенціалу (як в індивідуальному так і колективному плані) до гуманітарно-безпекового простору є прагматичним та доцільним рішенням, оскільки дає змогу систематизувати стратегії реагування на гуманітарні виклики та організувати практичну протидію гуманітарним загрозам. Синергія гуманітарної активності з принципами відповідальності забезпечує комплексний підхід до парадигми безпеки на індивідуальному, суспільно-локальному та глобально-цивілізаційному рівнях.

Ключові слова: гуманітарна безпека, соціальна активність, індивідуальна відповідальність, соціальна філософія.

Постановка проблеми. Проблема безпеки особливо актуалізується в сучасному бурхливому соціокультурному просторі. Кожна зі сфер суспільної діяльності змушена формувати свою систему протидії загрозам та викликам локального та глобального характеру. Соціально-гуманітарні загрози негативно впливають на стійкість людиновимірних систем, які змушені витратити частину ресурсів на забезпечення свого функціонування. Гуманітарна дія поряд із соціальною відповідальністю передбачає системність суспільної діяльності та індивідуальної активності з урахуванням ризиків та відповідних практичних дій щодо їх уникнення, мінімізації негативного впливу або ж ліквідації наслідків кризи. Соціально-філософський кластер суспільної активності активно долучається до реагування на гуманітарні кризи різного масштабу та інтенсивності завдяки актуалізації синергетичних принципів самоорганізації та міждисциплінарного плюралізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема гуманітарної активності щодо дотримання безпеки в індивідуальному просторі та корпоративному середовищі актуалізувалася в науковому дискурсі у зв'язку з суттєвим зростанням загроз гуманітарного характеру в сучасному соціокультурному просторі. Пандемія COVID-19, нестабільність воєнно-політичного характеру, виклики глобалізації здійснюють вплив на всі сфери суспільного життя загалом і потребують соціально-філософських відповідей на питання гуманітарної безпеки.

Проблеми соціального виміру, пов'язані з гуманітарними аспектами активності та відповідальності, порушені в працях, які досліджують організаційний кластер безпеки [6], аспекти ефективного управління кризовими процесами [10], різні формати гуманітарної дії в окремих сферах діяльності (політики, економіки, культури) [3].

Зовнішні чинники, які впливають на гуманітарну активність та соціальну відповідальність, актуалізовані в контексті громадянського виміру [5], державної гуманітарної політики [1], міжнародних положень та норм глобальної та локальної гуманітарної безпеки [13].

Окрема увага в дослідженнях приділена аспектам колективної участі в гуманітарній активності [12], проблемам суспільної відповідальності [7; 9], синергетичних вимірів соціальної взаємодії [2].

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення синергетичної моделі гуманітарної дії, яка передбачає поєднання індивідуальної гуманітарної активності та соціальної відповідальності, які у взаємодії забезпечують соціально-гуманітарний вимір стійкості в умовах гуманітарних загроз. Завдання статті полягають у спробі систематизації теоретико-методологічних, практичних і світоглядно-ментальних настанов (гнучкості, мобільності, ініціативності, відповідальності) для людини чи суспільної інституції під час формування парадигми безпеки на локальному та глобальному рівнях. Синергія стандартів безпеки та активності людини визначає ефективні алгоритми гуманітарної дії у процесі реагування на виклики часу.

Виклад основного матеріалу. Індивідуальні зусилля та суспільні інституції формують цілісну організаційну структуру, яка є масштабною і водночас гнучкою в умовах розвитку сучасного соціокультурного простору. Ця особливість суттєво відрізняє індивідуальну та колективну гуманітарну дію від функціонування державних служб та установ, діяльність яких характеризуються сталістю й бюрократичністю. Саме поєднання фундаментальності та гнучкості вже тривалий час є запорукою розвитку на цивілізаційному рівні. Водночас така взаємодія відіграє ключову роль у питаннях забезпечення гуманітарної безпеки.

Оскільки загрози, які впливають на гуманітарну сферу, часто мають глобальний вимір, то дії гуманітарного характеру та параметри соціальної відповідальності та безпеки повинні уніфікуватися відповідно до міжнародних стандартів [4]. Це сприятиме інтеграційним процесам і водночас стане позитивним моментом у разі актуалізації стратегії гуманітарної безпеки.

Соціальна безпека полягає в забезпеченні інтересів та розвитку суб'єктів внутрішнього та зовнішнього суспільного прояву [10, с. 32]. До внутрішнього сегменту відносять добробут людини, досягнення внутрішньої гармонії; зовнішній кластер формується з успішності та здатності реалізуватися в державі, професії, суспільстві, соціального статусу людини, взаємодії з довкіллям. В умовах гуманітарних викликів соціальна активність та відповідальність посилюється відповідно до існуючої загрози. Тому, ті інституції, які краще підготовлені та дотримуються норм соціальної відповідальності у звичних умовах, вони ж краще адаптуються до кризових [14] та форс-мажорних гуманітарних процесів.

Зовнішнє суспільноорієнтоване середовище має таке саме важливе значення, як і людиновимірний аспект [5, с. 231], оскільки зовнішні чинники (природні ресурси, стан довкілля, регіональна специфіка) активно використовуються в соціальній активності. Коли ж актуалізується проблема гуманітарної безпеки, то ці елементи стають життєво важливими. Тому організація відповідальної соціальної активності стосовно навколишнього середовища (як природного [11] так і культурного) є безумовною запорукою високого рівня безпеки.

Стратегія гуманітарної безпеки повинна мати відповідний рівень ефективності, яка забезпечується такими параметрами, як:

- належна ресурсна база;
- кадровий потенціал;
- система управління;
- виконавська активність.

Усі ці характеристики можуть мати сталий стратегічний вимір або ж гнучкий оперативний формат. Зазвичай державний кластер забезпечує організаційно-стратегічний вектор роботи, а суспільні організації та сфери громадянської активності відповідають за безпосереднє виконання поставлених завдань щодо дотримання норм безпеки. Адміністративний, економічний та культурний кластери формують всі необхідні організаційні структури та виробничо-логістичну базу для досягнення необхідних параметрів соціально-гуманітарної безпеки [15]. Особливістю залучення соціальних структур до парадигми соціально-гуманітарної відповідальності та активності є можливість працювати як на мікрорівні (індивідуальність, родина) так і на макрорівні (професійні кластери, громадянські організації) [13, с. 513].

В умовах сталого соціокультурного розвитку питання гуманітарної безпеки регулюються визначеними нормами та параметрами, які забезпечуються державними чи громадськими інституціями. Проте коли суспільство стикається з гуманітарними кризами (природними, техногенними, суспільними), то актуалізується потреба в активній протидії негативним проявам, до якої залучаються всі можливі структури.

Зазначається, що людина і суспільство в сучасному динамічному соціокультурному середовищі мають доволі високий рівень оперативної активності, що дає змогу досягати значних показників гнучкості та ефективності при здійсненні гуманітарної дії. Для парадигми гуманітарної безпеки такі принципи роботи є актуальними тоді, коли актуалізуються кризові чи форс-мажорні ситуації гуманітарного характеру. Для ситуації відносного гуманітарного спокою в суспільстві, формування цих навичок не варто відкидати чи ігнорувати.

Робота в режимі форс-мажорних обставин у сучасному світі житті є звичним явищем. Всі елементи соціальної активності (виробництво, адміністрування, звітність [6], контроль) плануються з урахуванням потенційного впливу непередбачуваних обставин. Форс-мажорні ситуації вносяться до стратегічного соціо-гуманітарного планування, тому соціальні інституції завжди готові до проявів кризи чи несприятливих умов. Така готовність до непередбачуваності є важливим елементом для загальної парадигми безпеки. Пандемія COVID-19 лише підкреслила актуальність оперативної готовності до практичних кроків (у цьому випадку – саме гуманітарних дій) у подоланні глобальної кризи.

Серед характеристик, які стають у пригоді для належного реагування на гуманітарні загрози, виокремлюють різноманітні соціальноорієнтовані структурно-організаційні елементи (рис. 1).

Зазначені характеристики забезпечують оперативність суспільної реакції в умовах перманентності та невизначеності. Варто зазначити, що індивідуальне реагування на

гуманітарну загрозу керується переважно завдяки природним якостям самозбереження. Для суспільного виміру необхідні більш складні механізми забезпечення безпеки.

Гуманітарна дія, яка виконується для забезпечення параметрів безпеки, має виконуватися згідно з узгодженими алгоритмами. Суспільні норми не лише декларують такі алгоритми як стратегічні елементи, а й періодично стикаються з ними в соціокультурній

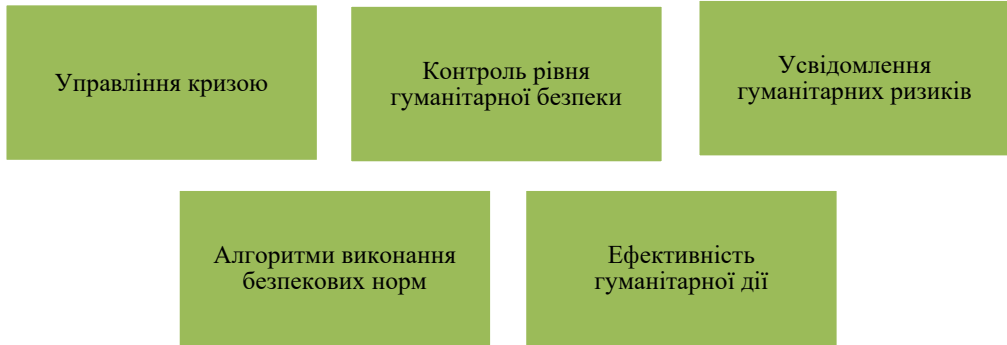

Рис. 1. Структурно-організаційні характеристики соціальної активності в гуманітарній парадигмі

Джерело: власна розробка автора

Рис. 2. Гуманітарні характеристики членів суспільства

Джерело: власна розробка автора

діяльності. Тому соціальна активність, керуючись моделями власної стійкості та розвитку, спроможна адаптуватися до умов гуманітарної кризи.

Дієвим методологічним підходом в організації парадигми безпеки в сучасному суспільстві є синергетичні принципи самоорганізації. Якщо для людини характерні індивідуальний потенціал самозбереження, то більш складною формою досягнення належного рівня безпеки є самоорганізація суспільства.

До сегменту самоорганізації варто віднести стратегічне планування норм безпеки на локальному та глобальному рівні та оперативні алгоритми виконання гуманітарної дії в разі необхідності. Тут важливим аспектом постає взаємодія між індивідуальним та суспільним елементами, оскільки у суспільній інституції є потенціал, спроможний забезпечити реалізацію гуманітарної дії, але ефективність цієї дії залежатиме від виконавської активності людини.

До того ж, для соціальної активності дещо по-іншому постає питання відповідальності. Соціальний складник полягає в тому, що кожна людина чітко знає та усвідомлює свої права та обов'язки, алгоритм дій за різних сценаріїв, дотримується підпорядкуванню, відповідальності і звітності.

Суспільство чітко формулює не лише вимоги до фахової компетентності своїх суб'єктів, а й людиновимірні гуманітарні характеристики, завдяки яким розширюється ціннісно-цільова характеристика соціальної діяльності загалом та ефективності протидії гуманітарним загрозам зокрема (рис. 2).

Зазначені характеристики є актуальними для гуманітарної парадигми, оскільки вони виявилися затребуваними в усіх сферах суспільної діяльності. Всі ці моменти формують актуальність та конкурентоспроможність [3], що є прикладом ефективності таких настанов. Використання цих принципів у стратегіях гуманітарної безпеки дає таку саму ефективність, оскільки вони орієнтовані на результат.

Ключовим концептом взаємодії людини суспільства в питанні гуманітарної безпеки є забезпечення взаємної вигоди та врахування інтересів усіх сторін [8, с. 271]. Коли безпекова доцільність не є домінуючим чинником, вона поступається місцем звичному суспільному устрою. Водночас, актуалізується процес постійної готовності до гуманітарних загроз, який підкріплюється соціально відповідальними діями. Створення такої парадигми є складним процесом, оскільки тут відбувається зіткнення інтересів людини та суспільства [1, с. 31], які визначаються: господарсько-правовими нормами [7], державно-регулятивними інституціями [9], громадянським суспільством. Часто питання дотримання безпекових норм викликає супротив на практичному рівні, оскільки воно перешкоджає швидкій організації роботи в суспільній сфері. Проте, нехтування безпекою на користь тимчасової ситуативної вигоди може мати фатальні наслідки.

Особливої уваги потребує також дотримання принципів етичності та збереження ціннісних аспектів у процесі гуманітарної активності [12, с. 201]. Варто відзначити інноваційні соціально-гуманітарні принципи. Зокрема, Дейнеко [2, с. 81] наголошує на таких концептах, як «соціальна солідарність» та «соціальна згуртованість». У таких концептуальних вимірах важливими є аспекти єдності з погляду одноманітності та різноманітності. Тобто перед спільним завданням чи спільною загрозою людина та суспільство гуртуються як щодо ресурсів, так і в кадровому потенціалі.

Висновки. Отже, сучасний соціокультурний простір є людиновимірним, а не лише практично чи функціонально-орієнтованим. Така світоглядно-ментальна настанова дає змогу ефективно використовувати людський капітал на благо гуманітарної парадигми (зрештою, і самої людини, яка прагне безпеки в екзистенційному значенні). Гуманітарна

дія має чіткий антропоцентричний характер, а соціальна відповідальність упорядковує безпекові процеси, що формує ефективну синергетичну модель гуманітарної активності. Управління кризою, контроль над гуманітарними процесами, ефективність гуманітарних алгоритмів – все це забезпечує концептуальне усвідомлення гуманітарної активності та дозволяє організувати успішні практичні кроки в побудові парадигми безпеки, яка ґрунтуватиметься на актуальних світоглядно-ментальних настановах (динамічності у всіх її провахах, відповідальності, гнучкості).

Соціальна активність є невід’ємною частиною культури, яка дає змогу зберігати баланс між безпековою доцільністю та індивідуальним розумінням захищеності. Досягнення синергетичної взаємодії між індивідуальним та суспільним потенціалом допоможе суспільству отримувати необхідні соціальні стандарти відповідальності. Відтак гуманітарна дія буде мати логічну побудову, оскільки формуватиметься з оперативної активності людини та стратегічної діяльності суспільства. Суспільство, яке функціонує в такій парадигмі, має всі шанси на розвиток та успішність за сталих умов і готовність до гуманітарних криз, загроза яких залишається досить високою.

Список використаної літератури

1. Васильців Т., Васильців Г. Соціальна відповідальність влади, бізнесу, науки та громадськості. *Підприємництво і торгівля*, С. 31–38. <https://doi.org/10.36477/2522-1256-2022-33-04>
2. Дейнеко О. Соціальна згуртованість та соціальна солідарність: у пошуках змістовного розмежування. *Grani*, 2021. № 24. С. 81–89. <https://doi.org/10.15421/172162>
3. Дергачова В., Колешня Я. Роль економічної безпеки малих та середніх підприємств в економічній безпеці держави. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*, 2016. <https://doi.org/10.20535/2307-5651.13.2016.80086>
4. Мацола І. Проблеми забезпечення громадської участі в контексті реалізації публічної соціальної політики в Україні. *Публічне урядування*, № 4(32). С. 23–30. [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-4\(32\)-3](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-4(32)-3)
5. Мороз С., Мейш А., Левченко С. Корпоративна соціальна відповідальність бізнесу в Україні в умовах війни. *Вісник Хмельницького національного університету*, 2023. № 3. С. 231–238. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-318-3-36>
6. Настенко М. Розкриття інформації про результати надзвичайної діяльності в фінансовій звітності. *Вісник Сумського нац. аграр. ун-ту: Фінанси і кредит*, 2009. № 2. С. 383–387.
7. Поединок В. «Корпоративна соціальна відповідальність» та «бізнес і права людини»: співвідношення концепцій. *Право України*, 2019. № 132. <https://doi.org/10.33498/louu-2019-08-132>
8. Романюк М., Романюк Т. Соціальна відповідальність в Україні: суспільні та корпоративні аспекти. *The actual problems of regional economy development*, 2023. № 2. С. 271–279. <https://doi.org/10.15330/apred.2.19.271-279>
9. Харчук В., Чернобай Л., Рябічина Ю. Корпоративна соціальна відповідальність вітчизняних компаній: особливості імплементації та розкриття інформації. *Підприємництво і торгівля*, 2021. № 28. С. 103–110. <https://doi.org/10.36477/2522-1256-2021-28-16>
10. Хілуха О., Надейко М. Теоретичні засади соціальної відповідальності менеджменту підприємства. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*, 2020. № 1(97). С. 32–40. <http://doi.org/10.37734/2409-6873-2020-1-4>

11. Apte, A. (2010). Humanitarian Logistics: A New Field of Research and Action. *Foundations and Trends in Technology, Information and Operations Management*, 3(1), 1–10. <http://dx.doi.org/10.1561/0200000014>
12. Hotho, J., & Girschik, V. (2019). Corporate engagement in humanitarian action: Concepts, challenges, and areas for international business research. *Critical Perspectives on International Business*, 5(2/3), 201–218. <https://doi.org/10.1108/cpoib-02-2019-0015>
13. Manoj, D., & Maneesh, K. (2022). Operational improvement programs and humanitarian operations. *Production Planning & Control*, 33(6–7), 513–516. <https://doi.org/10.1080/09537287.2020.1834137>
14. Scott, R. (2015). Financing in Crisis?: Making humanitarian finance fit for the future. *OECD Development Co-operation Working Papers*, 22. <https://doi.org/10.1787/5js04d12pms1-en>
15. Starr, M., & Van Wassenhove, L. N. (2014). Introduction to the Special Issue on Humanitarian Operations and Crisis Management. *Production and Operations Management*. <https://doi.org/10.1111/poms.12227>

HUMANITARIAN ACTION AND SOCIAL RESPONSIBILITY: INDIVIDUAL AND SOCIETAL ASPECTS

Semen Radchenko

*Cherkasy State Technological University,
Department of Philosophical and Political Science
Shevchenko Boulevard, 460, 18000, Cherkasy, Ukraine*

The article highlights the socio-philosophical dimension of human security, which is shaped by individual and collective activity. Social structuredness occupies an important niche in the ideological and mental cluster, which is part of the humanitarian paradigm of society. It is established that social consciousness forms several key segments of humanitarian activity: creation of material and technical security resources; normative and regulatory paradigm of a safe environment for people and society; organisational and logistical elements that ensure practical and infrastructural dimensions of security. A separate factor influencing the level of human security is human capital involved in corporate interaction, which determines the potential of society and civilisation as a whole in countering challenges and threats to human security.

It is noted that the concept of humanitarian action is of particular importance, which implies activity, purposefulness, competence, and responsibility of the performer. Such value and organisational guidelines are necessary characteristics for people involved in building a coherent human security system. Political communities, economic collectives, civil society organisations, and cultural centres are optimal spaces for the development of individual dimensions of humanitarian capacity. When this potential is combined with a clear structure, humanitarian action in this form has a high level of productivity and effectiveness.

Thus, the transfer of human potential (both individually and collectively) to the human security space is a pragmatic and appropriate solution, as it allows systematising strategies for responding to humanitarian challenges and organising practical counteraction to humanitarian threats. The synergy of humanitarian activity with the principles of responsibility provides a comprehensive approach to the security paradigm at the individual, socio-local, and global civilisation levels.

Key words: human security, social activity, individual responsibility, social philosophy.